

Nr 125

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om anslag för budgetåret 1957/58 till naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln, punkten 121, s. 274—281 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1957, föreslagit riksdagen att till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter för budgetåret 1957/58 anvisa ett reservationsanslag av 6 980 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels en inom första kammaren av herr *Arrhén* väckt motion (I: 119), i vilken hemställts, såvitt här är i fråga, att riksdagen måtte besluta att under nästkommande budgetår ställa medel till förfogande för utdelande efter i motionen angivna grunder av 300 nya naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter i syfte att därmed underlätta för begåvade studerande ur den ekonomiska medelklassen att erhålla fortsatt högre utbildning;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ohlon m. fl.* (I: 279) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 318), i vilka hemställts, att riksdagen måtte till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universitet och högskolor m. fl. läroanstalter för budgetåret 1957/58 anvisa ett reservationsanslag av 8 550 000 kronor;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av fru *Gärde Widemar m. fl.* (I: 359) och den andra inom andra kammaren av herr *Helén m. fl.* (II: 445), i vilka hemställts, såvitt här är i fråga, att riksdagen måtte till Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter för budgetåret 1957/58 anvisa ett i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag med 1 570 000 kronor uppräknat reservationsanslag av inalles 8 550 000 kronor.

Beträffande motiveringen för de motionsvis gjorda yrkandena får utskottet — i den mån redogörelse härför icke lämnas i det följande — hänvisa till motionerna I: 119, II: 318 och II: 445.

Kungl. Maj:ts förslag innebär en anslagshöjning med 2 500 000 kronor.

Av statsrådsprotokollet inhämtas i huvudsak följande.

Av innevarande budgetårs anslag å 4 480 000 kronor har beräknats 4 385 000 kronor till naturastipendier, 9 700 kronor till bokstipendier, 75 000 kronor till statsstipendienämndernas förvaltningskostnader och 10 300 kronor till Kungl. Maj:ts disposition.

Garantilånenämnden föreslår, att anslaget för nästa budgetår höjes med 2 705 000 kronor till 7 185 000 kronor. Därvid beräknar nämnden en ökning av anslagsmedlen till naturastipendier med 2 695 000 kronor till 7 080 000 kronor och till statsstipendienämndernas förvaltningskostnader med 5 000 kronor till 80 000 kronor; i fråga om anslagsmedlen till Kungl. Maj:ts disposition räknar nämnden med en höjning med 5 000 kronor till 15 300 kronor; till bokstipendier beräknas oförändrat belopp, 9 700 kronor.

Nämnden har i sin framställning åberopat följande tablå.

År	Antal student-examina	Nyinskrivna		Utdelade stipendier	
		Antal	% av student-examina	Antal	% av nyinskrivna
1953	4 984	3 830	76,8	273	7
1954	5 289	4 220	79,8	548	13
1955	5 935	4 468	75,3	690	15
1956	6 192 ¹	4 790 ²	77,3 ²	1 060	22
1957	7 446 ¹	5 760 ²	77,3 ²	1 498 ³	26 ³

Sveriges förenade studentkårer (SFS) hemställer i skrivelse till Kungl. Maj:t den 30 augusti 1956, att anslagsmedlen till naturastipendier måtte i enlighet med studentsociala utredningens förslag avpassas så, att stipendier kan tilldelas »de mindre bemedlade studenter, som styrkt sin studielämplighet», samt att fördenskull nämnda medel måtte för nästa budgetår höjas med 4 263 000 kronor till 8 648 000 kronor. Under antagande att naturastipendier bör stå till förfogande för en 26-procentig stipendiering beräknar SFS det erforderliga antalet stipendier till 3 532.

Garantilånenämnden har vidare i skrivelse till Kungl. Maj:t den 25 juni 1956 föreslagit, att — för erhållande av likformighet med bestämmelserna angående garantilån till studerande och numera även med de ändrade bestämmelserna för räntefria studielån för universitetsstudier — stipendium skall kunna åtnjutas under tillfälliga studier vid läroanstalt i utlandet. Garantilånenämnden föreslår därjämte, att statsstipendienämnd må kunna medgiva att stipendium helt eller delvis utgår i kontant form, då

¹ Enligt realskoleutredningens prognos.

² Antagande 77,3-procentig inskrivning, d. v. s. medelvärdet av 1953—1955.

³ Garantilånenämndens förslag för budgetåret 1957/58.

särskilda skäl därtill föreligger, exempelvis svårighet att regelbundet besöka visst matställe på grund av kurser på olika platser, självhushåll, etc.

Över garantilånenämndens i skrivelse den 25 juni 1956 framlagda förslag har *statskontoret*, *generalpoststyrelsen* och *SFS* avgivit yttranden, varvid de här närmare berörda förslagen tillstyrkts eller lämnats utan erinran.

Departementschefen har anfört följande.

Det statliga naturastipendiesystemet, vilket ingår som ett viktigt led i de studentsociala stödåtgärderna, har successivt utbyggt till sin nuvarande utformning. De två senaste etapperna i systemets utbyggnad utgör de vid 1953 och 1954 års riksdagar beslutade utvidgningarna av naturastipendieringen i tvenne olika avseenden. Genom 1953 års riksdagsbeslut utsträcktes stipendieringen till att omfatta samtliga akademiska läroanstalter inom åttonde och tionde huvudtitlarnas områden, varigenom den redan från början åsyftade yttre ramen för stipendieringen uppnåddes. Vid 1954 års riksdag beslöts en sådan höjning av anslagsmedlen till naturastipendier, att en icke oväsentlig lättnad i de restriktiva behörighetsvillkoren beträffande studiebegåvning kunde genomföras. Medan sålunda anslagsmedlen för läsåret 1953/54 endast räckte till att ge dem stipendium, som — utom att vara obemedlade — hade minst AB+ i medelbetyg i studentexamen, uppsattes såsom mål vid medelstilldelningen för läsåret 1954/55, att de obemedlade nyinskrivna, som hade ett genomsnittsbetyg av AB, skulle kunna få stipendium. Det beräknades därvid, att antalet stipendiater skulle kunna utökas från något mindre än 4 procent till ungefär 12 procent av totalantalet abiturienter. Enligt de uppgifter, som garantilånenämnden lämnat i föreliggande anslagsframställning, räckte de för läsåret 1954/55 tillgängliga anslagsmedlen till utdelning av — förutom fortsatta stipendier åt därtill berättigade — 548 nya stipendier, varigenom omkring 12 procent av totalantalet nyinskrivna kunde erhålla stipendium. De för läsåret 1955/56 tillgängliga medlen räckte till utdelning av 690 nya stipendier, innebärande en stipendiering av 15 procent av totalantalet nyinskrivna. Vid medelstilldelningen för innevarande läsår räknades med att antalet nya stipendier skulle kunna ökas till 845 och motsvara drygt 17 procent av totalantalet nyinskrivna. Av garantilånenämndens redogörelse framgår att av de för innevarande läsår disponibla anslagsmedlen kunnat — sedan behovet av fortsatta stipendier tillgodosetts — utdelas 1 060 nya stipendier, vilket innebär en stipendiering av 22 procent av totalantalet nyinskrivna. Enligt vad jag inhämtat har därvid statsstipendienämnderna också nästan helt tagit i anspråk en under budgetåret 1955/56 å stipendieanslaget uppkommen besparing av omkring 200 000 kronor.

Garantilånenämnden föreslår i sin framställning om anslag för nästa budgetår, att naturastipendiesystemet nu utbygges till den omfattning, som föreslagits av studentsociala utredningen och som i princip antagits av statsmakterna. För en dylik utbyggnad beräknar nämnden, att en höjning av anslagsmedlen till naturastipendier med 2 695 000 kronor till 7 080 000 kronor erfordras. Nämnden räknar därvid i första hand med 3 504 000 kronor till 1 504 fortsatta stipendier, varigenom någon inskränkning i rätten till fortsatt stipendium icke skulle behöva ske. Vidare beräknar nämnden ett belopp av 3 576 000 kronor till 1 535 nya stipendier. Därmed skulle stipendieringen — i överensstämmelse med studentsociala

utredningens förslag — kunna utsträckas till att omfatta 26 procent av det beräknade totalantalet nyinskrivna vid universiteten och ifrågavarande högskolelinjer.

Även SFS har i sin förutnämnda skrivelse föreslagit, att naturastipendieanslaget i enlighet med studentsociala utredningens förslag måtte avpassas så att stipendium kan tilldelas de mindre bemedlade studenter, som styrkt sin studielämplighet. SFS beräknar den för en 26-procentig stipendiering erforderliga anslagshöjningen till 4 263 000 kronor. Därvid har dock SFS till skillnad från garantilånenämnden beräknat anslagsmedel för att den 26-procentiga stipendieringen skall kunna genomföras även beträffande de studerande, vilka inskrivits ett respektive två år bakåt i tiden vid de utbildningslinjer, där stipendium kan prolangeras.

Den vid 1950 års riksdag beslutade målsättningen för det statliga naturastipendiesystemet innebar en stipendiering av den omfattning, som garantilånenämnden — och i princip även SFS — nu föreslår. Sedan stipendieringen under innevarande budgetår kunnat utsträckas till 22 procent av totalantalet nyinskrivna, synes mig tidpunkten nu vara inne att fullfölja förut angivna målsättning. Föreliggande utredningar har visat, att en stipendiering omfattande de obemedlade och mindre bemedlade studerande vilka uppvisar god studielämplighet innebär, att stipendier bör beräknas för 26 procent av totalantalet nyinskrivna vid ifrågavarande läroanstalter.

Beträffande genomförandet av denna målsättning ansluter jag mig till garanti-lånenämndens förslag, att å ena sidan fortsatt stipendium under läsåret 1957/58 beviljas alla därtill berättigade nuvarande stipendiater samt att å andra sidan nya stipendier beräknas för angivna 26 procent nyinskrivna. Då man torde kunna räkna med att nästa budgetår kommer att finnas tillgänglig en besparing av outtagna stipendiemedel i stort sett motsvarande den som kunde disponeras innevarande budgetår, d. v. s. omkring 200 000 kronor, anser jag att den erforderliga anslagshöjningen för att uppnå nämnda målsättning bör beräknas till 2 500 000 kronor. Jag föreslår därför, att anslaget för nästa budgetår höjes med detta belopp till 6 980 000 kronor.

Såsom garantilånenämnden föreslagit torde anslagsmedlen till statsstipendienämndernas förvaltningskostnader bära ökas med 5 000 kronor och anslagsmedlen till Kungl. Maj:ts disposition med likaledes 5 000 kronor. Den ökning med 10 000 kronor av utgifterna under anslaget, som förändrades härav, bör täckas inom den av mig i det föregående föreslagna anslagshöjningen.

De förslag till vissa ändringar i gällande stipendiebestämmelser, som garantilånenämnden i särskild skrivelse framlagt och som jag förut redogjort för, anser jag mig bära biträda.

Vid bifall till vad jag föreslagit torde anslaget för nästa budgetår bära uppföras med 6 980 000 kronor. Det torde liksom hittills få ankomma på Kungl. Maj:t att efter förslag av garantilånenämnden besluta om de olika anslagsmedlens fördelning samt meddela i övrigt erforderliga föreskrifter rörande anslagets disposition.

I *motionen I: 119* har anförts bland annat följande.

I både Danmark, Finland, Norge och Sverige anges den räntefria statliga långivningen utgöra huvudformen för studiestöd. Man har i alla dessa länder i och för sig goda erfarenheter av det tillämpade systemet i så måtto,

att staten icke blivit sviken som långivare. Pengarna ha återbetalats. Vad som i sammanhanget emellertid icke efterforskats är, vad dessa låneamortereringar inneburit i form av möda och försakelser, försenade äktenskap med uteblivna barnafödelser, hämmade utvecklingsmöjligheter i ett påbörjat yrkesarbete, förminskat livsmod och dämpad initiativkraft. Under sådana omständigheter kännetecknas det statliga intresset för utbildningsproblemet av en halvhet, som bortser från eller icke ser till de skadeverkningar, som likaledes vidlåda systemet.

I ett danskt aktstycke beröres ett problem, som även hos oss uppmärksamrats i dessa sammanhang. I ett av ungdomskommissionens delbetänkanden: Ungdommens adgang til den højere uddannelse I. Gymnasiet (1949) redogöres för en undersökning om gymnasieelevernas fördelning på socialgrupper, vilken visade, att största delen av gymnasieeleverna kom från de ekonomiskt bäst ställda delarna av befolkningen. Det påpekades, att barn ur, som vi säga, socialgrupp I hade sex gånger så stor utsikt till att få gå i gymnasium som bönder, fiskare, yrkesutbildade eller icke yrkesutbildade arbetare, hänfödda till lägre socialgrupper. Nu är emellertid, som den danska ungdomskommissionen påpekade, denna fördelning icke allena resultatet av olika ekonomiska möjligheter redan därför att en akademisk utbildning i våra dagar ingalunda är liktydig med särskilt goda ekonomiska möjligheter för att låta barnen få en högre utbildning. Också tradition och miljö och en viss omvärdering av den akademiska utbildningens anseende och betydelse för socialt och ekonomiskt avancemang utgöra betydande orsak till olikheten mellan de olika befolkningsgruppernas andel i tillgången till gymnasiet. Likväl måste föräldrarnas olika ekonomiska förhållanden alltså antagas vara den viktigaste orsaken till den olika fördelningen av gymnasieeleverna och samtidigt den av de reglerande faktorerna, som det bör vara försvarligt att närmast angripa.

Under sådana förhållanden böra de hos oss i Sverige redan vidtagna åtgärderna med inriktning dels på läroverksungdomens eller motsvarande elevers studiegång, dels på de studerandes vid universitet och högskolor förhållanden anses riktiga och ändamålsenliga. Vi slå här fast, att de hittills varit av social natur och inriktning, syftat till att få fram de lägre socialgruppernas ungdom till fortsatt högre utbildning. Mot denna tanke finna vi ingenting att invända. Systemet bör behållas och det är i och för sig glädjande, att det kunnat fullföljas i den utsträckning, som redan från början på grundval av förslagen från den studentsociala utredningen avsetts.

Det märkliga är emellertid, att det engelska studiehjälpsystemet uppbäres av även andra principiella tankegångar än de här närmast nämnda. Studiestödet inskränkes icke till de ekonomiskt svagast ställda för att upphöra vid en tämligen lågt satt gräns. Man har eftersträvat att få studiehjälpen spridd över i första hand hela den ekonomiska medelklassen. Därigenom förtagas de engelska åtgärderna karaktären av socialhjälp. De dikteras vidare av den uppfattningen, att det är ett förstahands statsintresse att ge detta stöd åt barnfamiljerna över huvud taget. Den ekonomiska medelklassen är i dagens läge hårt skattetyngd och äger icke som i större utsträckning tidigare möjlighet att bekosta sina barns utbildning. Stödet till barnfamiljerna har därför i England delvis fått denna form. Det är emellertid uppenbart, att denna rättvisesynpunkt i dessa sammanhang även kombinerats med andra tidsförhållanden, nämligen önskemålet

att så mycket som möjligt öka antalet av dem, som, sedan deras lämplighet härför konstaterats, böra söka sig till yrken med högre utbildning som primär förutsättning. Det är utblicken mot en alltmera tekniskt betonad framtid, som lett till dylika slutsatser och motiverat den under de senaste åren starkt utbyggda stipendieverksamheten.

Om det förhåller sig så, att en studerandes vid universitet och högskolor enda möjlighet att erhålla ett naturastipendium — hans betyg i studentexamen må vara än så lysande — består däri, att han kan uppvisa en föräldrainskomst på något över 10 000 kronor taxerad inkomst (beroende på anslagets årliga storhet kan detta belopp under vissa förutsättningar förskjutas något uppåt) innebär detta, att hela den ekonomiska medelklassen, till vilken i dag stora delar av bland annat industriarbetarklassen hör liksom tjänstemän och lantbrukare med medelstora jordbruk, utestänges. Den hänvisas i de flesta fall på grund av det nuvarande skattetrycket att låta sina barn lånevägen täcka sina studiekostnader med de följder, som vi här redan antytt. En lösning av denna natur kan i varje händelse icke anses idealisk för denna medelklass. Den innebär även ur statens, ur samhällets synpunkt en högst tvivelaktig konklusion i det föreliggande läget, vilket illustrerar det klart önskvärda i att få hjärnorna aktiviserade med det gemensamma bästa som mål. Det är naturligtvis härvidlag å ena sidan rätt och riktigt att satsa på socialt betonade stipendier, avsedda för de lägsta inkomstgrupperna, men å andra sidan även försvarligt att under trycket av nu gällande skattesatser vidga stipendiedemokratien till att verkligen, i princip, omfatta hela folket. Det nuvarande läget kan drastiskt illustreras därav, att en studerande med under AB (3,8 i en betygsskala på 7 som maximum) i genomsnitt på sitt studentbetyg och med en föräldrainskomst på omkring 10 000 kronor om året äter gratis på studentrestaurangens dyrare avdelning, en förmån, som hans stipendium ger honom, under det att en studerande med vida högre vitsord i sin examen men med en föräldrainskomst på omkring 15 000 kronor om året äter på studentrestaurangens billigare avdelning samt på skuld och lån. Tidsutvecklingen har frambragt så många nya faktorer angående den ekonomiska medelklassens allmänna läge, att vissa omprövningar böra göras. Det engelska systemet har den förtjänsten, att det tar hänsyn till den ekonomiska medelklassen. Likväl synes det icke, i trots av frågans avgörande betydelse för vårt folks möjlighet att i framtiden hävda sig i en alltmera skärpt konkurrens inom det ekonomiska livet, för dagen vara möjligt att förorda en övergång till ett stipendiesystem av denna typ, ehuru det organisatoriskt och administrativt ej skulle möta några hinder, om man beslöte sig härför. Vi ha emellertid funnit, att det likväl vore angeläget med vissa supplerande tillägg till vårt nu fungerande system med naturastipendier endast till *vissa* socialgrupper, ehuru behovet av dem kan påvisas vara mycket större.

Detta synes lämpligast kunna ske på så sätt, att ett antal — förslagsvis och som ett försök årligen 300 — stipendier utlämnades till fri tävlan mellan elever, som nått de bästa studieresultaten i den examen som föregår inledandet av studier vid universitet, högskolor eller annan högre utbildningsanstalt. Statsstipendienämnderna har för 1957/58 beräknat årsvärdet för ett naturastipendium i medeltal för hela landet till cirka 2 430 kronor, varför kostnaden för statsverket bleve cirka 729 000 kronor.

I England krävas inga särskilda kvalifikationer för examen inför tilldelandet av statsstipendium (state scholarship). Kravet är här godkänd

examen med hänsyn till att praktiskt taget alla, som kunde tänkas ha behov av bidrag (upp till omkring £2 200 i »skalainkomst»), erhöilo sådana. I Danmark är kravet ungefär AB, i Norge är kravet »turvande faglege kvalifikasjoner» (Dokument 7, s. 4, Budsjett-innst. nr 31, 1956, s. 4) samt »andre opplysninger som kan ha noko å seia for søkeren». I Finland är kravet (på grund av det ringa antalet stipendier, 100 stycken) högsta betyget. Hos oss fordra vi AB eller något därunder i genomsnitt. I och för sig innebär villkoret under fri tävlan alltså i princip ingen nyhet. Staten erhöille därmed en möjlighet att inför den uppväxande ungdomen i ifrågasvarande sammanhang markera, att den även vore angelägen att underlätta de mest intellektuellt begåvade elevernas fortsatta utbildning. Att här från statens sida en intressegemenskap föreligger är uppenbart, icke minst inför de framtidsperspektiv på näringslivets område, som nyligen öppnats.

Det finns emellertid givetvis inkomstklasser, där ett utdelande av stipendier av denna typ måste te sig olämpligt, nämligen där inkomsten är så hög, att den bör onödiggöra varje åtgärd. Denna kategori är visserligen hos oss liten men den torde ännu finnas. Detta problem kunde lösas så, att visserligen alla elever tillåtas tävla om de stipendier, där särskilda kvalifikationer i fråga om betyg krävdes, men där endast de kunde komma i fråga, vilkas ekonomiska belägenhet vore av visst angivet slag. Detta skulle motsvara, i visst avseende, det engelska systemet med »honorarium» (ehuru i vårt fall icke, som i England £50, kontantbelopp borde utbetalas). Den övre gränsen för erhållande av dylikt stipendium borde i inkomstavseende kunna sättas till trettiofemtusen kronor att taxera till statlig inkomstskatt samt den undre gränsen vid den siffran, som berättigar till att erhålla de nu utgående naturastipendierna. Den valda siffran här ovan täcker ungefär hela den civila allmänna löneplanen. Vart och ett av de trehundra stipendierna skulle utgå, liksom de nuvarande, i form av fri bostad och kost samt med de inskränkningar beträffande tiden för innehavet jämte de övriga bestämmelser som gälla i nu tillämpade reglementen för naturastipendier.

De i *motionerna I: 279 och II: 318* samt *I: 359 och II: 445* i det föregående redovisade yrkandena sammanfalla, såvitt gäller anslagsmedlen till naturastipendier, med SFS: s ovan angivna framställning.

I *motionerna I: 279 och II: 318* har anförts bland annat följande.

Genom beslut 1950 uttalade riksdagen sin anslutning till studentsociala utredningens målsättning att ungefär var fjärde student borde kunna erhålla naturastipendium. Denna princip har emellertid inte ännu förverkligats. Av ekonomiska skäl avvisade 1956 års riksdag förslag bland annat från vår sida om en anslagsgivning för detta ändamål som skulle möjliggöra en vidgning av stipendieringen till den sålunda uppsatta målsättningen.

Departementschefen har i år i princip anslutit sig till denna ståndpunkt, men föreslagit att anslaget sätts till 6 980 000 kronor, varav 96 000 till beräknade administrativa kostnader, mot ett av SFS beräknat stipendiebehov av 8 648 000 kronor. Därvid har SFS till skillnad mot garantilänämnden och departementschefen beräknat anslagsmedel för att den 26-procentiga stipendieringen skall kunna genomföras även beträffande de studerande, vilka inskrivits ett respektive två år bakåt i tiden vid de utbildningslinjer, där stipendium kan prolongeras. Detta beräkningssätt synes oss riktigt om man avser att från och med kommande studieår verkligen genomföra en 26-procentig stipendiering. Med den av departementschefen använda beräkningsmetoden kan detta inte ske, då utrymme måste beredas

för en breddning av stipendieringen inom de grupper, som inskrivits de båda föregående åren.

Med den av SFS föreslagna beräkningsmetoden, till vilken vi alltså ansluter oss, skulle med avdrag för kvarstående medel från innevarande budgetår i enlighet med departementschefens uppskattning erfordras ett anslag till naturastipendier av 8 550 000 kronor.

I *motionerna I: 359* och *II: 445* har, såvitt här är i fråga, anförts bland annat följande.

Enligt den liberala grundsyn som åt var och en vill ge en likvärdig chans att göra det mesta möjliga av sitt liv framstår det som ytterst angeläget att varje ung människa, oberoende av ekonomiska resurser, socialt ursprung eller bostadsort ges tillfälle till en utbildning som är anpassad efter vars och ens individuella anlag och intressen. Alltjämt kvarstående hinder härför bör så långt möjligt undanröjas. En enhetligt uppbyggd grundskola, syftande till att ge en allmänt medborgerlig utbildning, utgör ett av de grundläggande instrumenten för dessa strävanden. Därutöver erfordras en utbyggnad av den studiehjälp i olika former som syftar till att särskilt åt barnen från glesbygderna och från mindre välsituerade hem ge möjlighet till utbildning. Utöver de individuella rättviseskäl som motiverar åtgärder av detta slag bör dessa också ses som ett led i den förstärkning av familjepolitiken som för närvarande är aktuell. En minskad ekonomisk belastning på familjerna för barnens studiekostnader kan sålunda anses starkt motiverad. Härutöver bör i detta sammanhang uppmärksammas samhällets växande behov av utbildad arbetskraft, resultatet av nyligen redovisade undersökningar om begävningsreserven samt den tillgång som de växande ungdomskullarna utgör.

Som grund för det nuvarande stödet till studerande vid universitet och högskolor ligger de förslag av studentsociala utredningen som behandlades av riksdagen 1950. Det sålunda tillämpade systemet bygger på en kombination av stipendier och studielån, vilket skulle garantera, att studenter som är i behov av ekonomiskt stöd under studietiden kan beredas erforderlig hjälp, utan att det egna ansvaret för studierna och den individuella friheten under studieåren behöver beskäras. För att stödet skall få tillräcklig effekt förutsättes dock att erforderliga resurser står till förfogande för beviljandet av räntefria studielån samt att stipendieringen får en tillräcklig omfattning.

Alltsedan studentsociala utredningens förslag (SOU 1948: 42) behandlades vid 1950 års riksdag, har riktmärket för det direkta studentsociala stödet varit, att cirka en fjärdedel av de nyinskrivna vid universitet och högskolor borde erhålla statliga naturastipendier. På grundval av en undersökning rörande de studerandes ekonomiska och sociala förhållanden, som 1953 framlades av professor C. E. Quensel, kunde behovet av stipendier för studielämpliga, mindre bemedlade studenter beräknas omfatta 26 procent av de varje år vid universitet och högskolor nyinskrivna. Denna beräkning har bildat utgångspunkten för de önskemål om ökade anslag till statliga naturastipendier, vilka årligen framställts av garantilånenämnden och Sveriges förenade studentkårer (SFS).

Trots att studentsociala utredningens förslag i fråga om stipendierna i princip antagits av statsmakterna och blivit ytterligare underbyggt genom

professor Quensels undersökning, har det ännu efter åtta år ej genomförts. Då stipendierna allmänt tillmätts den största betydelsen bland de direkta stödåtgärderna har denna senfärdighet väckt åtskillig kritisk uppmärksamhet. Enligt vår uppfattning har sparsamhetssynpunkterna på detta område drivits alltför långt, såsom då 1956 års riksdag avvisade förslag bland annat från vår sida om anslag tillräckligt att stipendiera 26 procent av de nyinskrivna.

Flera omständigheter, vilka framhållits av SFS i samband med anslags-
äskandena för nästa budgetår, medverkar till att en väsentlig anslagsökning nu ter sig synnerligen önskvärd. Det har framkommit, att en betydelsefull social breddning av rekryteringen till gymnasierna ägt rum under senare år. För detta tillskott av begåvade, studieintresserade ungdomar från de ekonomiskt sämre ställda samhällsgrupperna föreligger, i den mån någon högre utbildningsväg beträds, stipendiebehov i mycket stor utsträckning. De ekonomiska förhållandena bland dem, som redan bedriver högre studier, belyses därav, att studieskuldssättningen ökar till och med i de årgångar som berörs utav de senaste årens ändå relativt kraftigt höjda anslag till naturastipendier.

Med hänvisning till dessa omständigheter finner vi det oundgängligt att stipendier för nästa budgetår ställs till förfogande i den omfattning, om vilken man sedan länge i princip varit ense.

Samma ståndpunkt har i årets statsverksproposition intagits av departementschefen, som föreslagit att för naturastipendier anvisas ett anslag för nästa budgetår av 6 980 000 kronor. Denna summa jämte en från innevarande budgetår beräknad besparing av outtagna stipendiemedel på omkring 200 000 kronor skulle enligt departementschefen förslå till stipendiering av alla därtill berättigade nuvarande stipendiater samt till 26 procent av det beräknade antalet nyinskrivna läsåret 1957/58. SFS å sin sida har föreslagit att anslaget till naturastipendier i enlighet med studentsociala utredningens förslag måtte avpassas så, att stipendium kan tilldelas de mindre bemedlade studenter, som styrkt sin studielämplighet. För att uppnå denna målsättning, som av departementschefen nu antagits, har Sveriges förenade studentkårer beräknat att ett anslag av 8 648 000 kronor erfordras. SFS har nämligen beräknat anslagsmedel för att den 26-procentiga stipendieringen skall kunna genomföras även beträffande de studerande, vilka inskrivits ett respektive två år tidigare vid de utbildningslinjer, där stipendium kan prolongeras. Detta beräknings sätt synes oss vara det riktiga, om man verkligen avser att från och med kommande studieår stipendiera alla de obemedlade och mindre bemedlade studenter, som styrkt sin studielämplighet. Med det av departementschefen föreslagna anslaget kan detta icke ske. Antingen kommer nämligen icke 26 procent av de nyinskrivna att kunna stipendieras med hänsyn till att utrymme bereds för en breddning av stipendieringen i de till innehav av stipendium behöriga grupper som inskrivits de båda föregående åren, eller får man avstå från att stipendiera vissa mindre bemedlade studenter ur dessa grupper, som styrkt sin studiebegåvning, varigenom en stipendiering av 26 procent av de nyinskrivna hösten 1957 blir möjlig.

Med den av SFS föreslagna beräkningsmetoden, till vilken vi alltså avsluter oss, skulle med avdrag för kvarstående medel från innevarande budgetår i enlighet med departementschefens uppskattning salunda erfordras ett anslag till naturastipendier av 8 550 000 kronor.

Statsutskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttranden av statskontoret, studiehjälpsnämnden och garantilänenämnden över motionen I: 119.

Statskontoret har anfört i huvudsak följande.

Statskontoret vill erinra, att 1956 års familjebereidning har framlagt förslag om modifiering av behovsprövningen för erhållande av statlig studiehjälp, vilket önskemål föredragande deaprtementschefen vid anmälan av medelsbehovet för studiebidrag och stipendier vid de allmänna läroverken m. fl. skolor för nästkommande budgetår icke ansett sig kunna biträda. Då det således icke befunnits möjligt att för närvarande genomföra en dylik reform, som avser utbildningen på realskole- och gymnasiestadierna, lär en uppmjukning beträffande villkoren för erhållande av statligt stipendium på högskolestadiet icke heller böra komma i fråga. Med hänsyn härtill och under hänvisning till vad statskontoret anfört i sitt denna dag avgivna utlåtande över motioner om ökade anslag till det studentsociala stödet samt om en översyn av detta och dess effekt får ämbetsverket avstyrka bifall till förevarande motion.

Studiehjälpsnämnden har framhållit bland annat följande.

Motionen avhandlar helt studiehjälpen åt studerande vid universitet och högskolor, d. v. s. ett område, om vilket studiehjälpsnämnden icke har någon erfarenhet. Motionen rör emellertid också ett problem, som har betydelse och aktualitet även inom nämndens verksamhetsområde, nämligen den ekonomiska medelklassens uteslutning från de behovsprövade stipendierna. Under senare år skedd inkomstutveckling, sedd i förhållande till penningvärdesförändringen, motiverar utan tvekan att i stipendiekategorierna upptages högre inkomstgrupper, än som nu är möjligt. Motionärens förslag om 300 stipendier till fri tävlan ligger vid sidan om en allmän lyftning av inkomstgränsen men förtjänar att närmare prövas av på det studentsociala området sakkunniga.

Garantilänenämnden, som från statsstipendienämnderna inhämtat yttranden, vilka bilagts nämndens skrivelse, har anfört bland annat följande.

I motionen I: 119 föreslås att medel ställes till förfogande för utdelande av 300 nya naturastipendier åt begåvade studerande ur den ekonomiska medelklassen. Den övre gränsen för erhållande av dylikt stipendium skulle sättas vid en inkomst av 35 000 kronor hos föräldrarna vid taxering till statlig inkomstskatt samt den undre gränsen vid den siffra, som berättigar till att erhålla de nu utgående naturastipendierna.

Garantilänenämnden anser det av motionären aktualiserade problemet rörande medelklassens ekonomiska möjligheter att finansiera barnens högre studier förtjäna beaktande. Utan en närmare utredning bör dock icke en så avsevärd omläggning av principerna för utdelning av naturastipendier enligt nämndens mening komma till stånd. Garantilänenämnden får därför avstyrka bifall till detta motionsyrkande.

Statsstipendienämnderna i Uppsala, Lund och Stockholm ha avstyrkt ifrågasvarande motionsyrkande.

Statsstipendienämnden i Göteborg har anfört bland annat följande.

Motionen I: 119 anknyter direkt till det i årets statsverksproposition framlagda förslaget om anslag till naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter. Den i motionen lämnade redogörelsen för gällande stödformer åt studerande såväl i Sverige som i de övriga nordiska länderna samt England visar de svårigheter, som förefinnas att inom en given kostnadsram finna en rättvisande avvägning mellan kompetenskraven i fråga om studiebegåvning och ekonomi. Med den utveckling studiekostnaderna genomgått måste det, såsom motionären visat, framstå såsom en nödvändighet, att även studerande, vilkas föräldrar äro att hänföra till mellangrupperna av inkomsttagare, erhålla statligt bidrag till sina studiekostnader. Även om en lämplig form för sådant statligt stöd kan — på sätt 1950 års skattelagssakkunniga i ett nyligen framlagt förslag förordat — vinnas skattevägen, d. v. s. genom föräldrarnas rätt till avdrag å taxeringen för lämnade studiebidrag till sina barn, torde dock för effektiv hjälp krävas en utvidgning av den direkta statliga bidragsgivningen. I avvaktan på resultatet av en utredning om, bland annat, samordnandet av dessa båda stödformer synes motionärens förslag om inrättandet av ett visst antal icke behovsprövade naturastipendier vara värt beaktande.

Utskottet. Departementschefen har framhållit att det statliga naturastipendiesystemet vid ett bifall till vad han — i överensstämmelse med garantilånenämndens äskanden — förordat skulle få den omfattning, som föreslagits av studentsociala utredningen och som i princip beslutats av 1950 års riksdag. Av det beräknade totalantalet nyinskrivna — i runt tal 5 800 — vid universiteten och här ifrågavarande högskolelinjer skulle 26 procent erhålla stipendium. Antalet nya stipendier för nästa budgetår skulle därmed ökas med 455 till 1 535.

Såsom framgår av den lämnade redogörelsen har det statliga naturastipendiesystemet utbyggt i etapper. Stipendiefrekvensen har sålunda åren 1953—1956 uppgått till respektive 7, 13, 15 och 22 procent av antalet nyinskrivna.

I motionen I: 119 har yrkats att riksdagen måtte anslå medel utöver Kungl. Maj:ts förslag till 300 nya stipendier att utdelas enligt vissa i motionen angivna grunder.

I anslutning till det tidigare redovisade äskandet från SFS har i motionerna I: 279 och II: 318 samt I: 359 och II: 445, sistnämnda båda motioner såvitt här är i fråga, yrkats på en medelsanvisning under anslaget, som med 1 570 000 kronor överstiger vad Kungl. Maj:t äskat.

Utskottet har vid sin prövning av förevarande anslagsfråga ansett sig böra biträda Kungl. Maj:ts förslag, som för nästa budgetår innebär en höjning av medelsanvisningen med icke mindre än 2 500 000 kronor. Utskottet är vid sådant förhållande icke berett att tillstyrka bifall till de i ovannämnda motioner framställda yrkandena.

Vad departementschefen i övrigt under förevarande punkt förordat har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna I: 279 och II: 318 samt I: 359 och II: 445, ävensom I: 119, sistnämnda tre motioner såvitt här är i fråga, till *Gemensamma universitetsändamål: Naturastipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 6 980 000 kronor.

Stockholm den 17 maj 1957

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND

Närvarande: se under utlåtandet nr 126.

Reservationer

1) av herrar *Ohlon, Sundelin, Axel Andersson*, fröken *Elmén*, herr *Widén*, fröken *Vinge* och herr *Helén*, vilka ansett att

dels den del av utskottets yttrande på s. 11, som börjar med »I motionen» och slutar med »framställda yrkandena», bort ersättas med text av följande lydelse:

»Departementschefens förslag syftar till att förverkliga den av student-sociala utredningen förordade omfattningen av stipendieringen. Såsom påpekats i motionerna I: 279 och II: 318 samt I: 359 och II: 445 skulle emellertid de studerande som inskrivits ett respektive två år bakåt i tiden komma att missgynnas om inom ramen för det av departementschefen förordade anslagsbeloppet skulle genomföras en 26-procentig stipendiering för de nyinskrivna. Med hittills tillämpade principer för stipendiegivningen, vari inte synes finnas anledning att i detta sammanhang vidta någon ändring, bör emellertid även de studerande som inskrivits de båda föregående åren erhålla stipendier i samma utsträckning som de nyinskrivna, varvid stipendiefrekvensen dock skulle komma att stanna vid en lägre procent än vad departementschefen angivit. I praktiken skulle alltså för de nyinskrivna först efter en treårig övergångsperiod en 26-procentig stipendiering uppnås. Med hänsyn härtill anser utskottet sig böra förorda, att riksdagen biträder de i nämnda motioner gjorda yrkandena, innebärande en i förhållande till Kungl. Maj:ts förslag ökad medelsanvisning med

1 570 000 kronor. Utskottet är däremot icke berett att tillstyrka bifall till motionen I: 119 såvitt här är ifråga.»

dels ock utskottets hemställan bort ha följande lydelse:

att riksdagen må, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag samt med bifall till motionerna I: 279 och II: 318, I: 359 och II: 445, sistnämnda båda motioner såvitt här är i fråga, ävensom med avslag å motionen I: 119, såvitt här är i fråga, till *Gemensamma universitetsändamål: Naturstipendier åt studerande vid universiteten m. fl. läroanstalter* för budgetåret 1957/58 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 8 550 000 kronor;

2) av herr *Arrhén*

3) av herr *Heckscher*.
